

Migrace na konci druhé světové války a její vliv na osidlování měst v západním Německu

Ludmila TOMÁŠKOVÁ

Migration at the End of Second World War and its Influence on the Settlement of Cities in Western Germany

Abstract: The following article outlines the issue of the arrival of migrants and their influence on the settlement and the change of the western German cities after the Second World War. It focuses on the so-called External Signs of Immigrant Integration, their housing conditions and employment of immigrants, which can show, what formed the view of the local people on immigrants. The contribution is part of a dissertation project that focuses on the integration of Sudeten Germans in Bavaria and their Culture of Remembrance.

Key Words: Expulsion, Displacement, Integration, Sudeten Germans, Western Germany, Temporary housing, Refugee camps

Úvod

Proces přijímání uprchlíků a vysídlenců¹ na konci druhé světové války, jejich integrace a začlenění zasahovaly do všech sfér lidského života a ovlivnily celou německou společnost na dlouhá léta dopředu, dalo by se říci až dodnes. Jelikož není možné postihnout všechny změny v Německu v souvislosti s příchodem vysídlených Němců, bude věnována pozornost zejména těm nejmarkantnějším proměnám odehrávajících

se v západním Německu. Stěžejní je v tomto článku hlavně historický kontext migrace na konci druhé světové války. Bádání o tzv. odsunu německého obyvatelstva z ČSR (a dalších zemí střední a východní Evropy) nelze oddělovat od osídlení pohraničí, stejně jako oddělovat ho od poválečného usídlování a integraci vysídlených Němců v Německu. Tyto jevy byly propojené a často se překrývaly. Celý tento proces byl součástí etnického znovuosporádání střední a východní Evropy, přičemž se jednalo o nebývale rozsáhlé přesuny obyvatelstva.²

Paralely s integrací cizinců můžeme hledat i v dnešní evropské společnosti. Mnohé názory a nálady v tehdejší německé společnosti byly podobné těm, které známe například ze současných médií. Místní obyvatelstvo se bouřilo proti velkému počtu přistěhovalců. Trnem v oku jim byla především provizorní obydlí určená pro vysídlené Němce a tamější špatné hygienické podmínky. Byli však bráni jako hospodářská přítěž. Vysídlení Němci byli bráni jako ti, kteří způsobili válku a dávali průchod alibismu německé společnosti, která se snažila vyrovnat se s vlastní vinou. Naopak u vysídlenců můžeme často pozorovat „komplex obětí“, tedy snahu vytvořit o sobě příběh jako o jediné oběti druhé světové války.

V následujícím textu je tedy věnována pozornost tomu, jak bylo možné zapojit vysídlené Němce do stávajících struktur, co ovlivnilo jejich přijetí a jak se sami vysídlenci podíleli na proměně německých měst a venkova.

Príspevek je založen na tezích disertace, která se bude věnovat sudetským Němcům z bývalého šternberského okresu a jejich integraci v Bavorsku po druhé světové válce. Disertace je zaměřena především na jejich vzpomínkovou kulturu, kterou určitým způsobem narušuje mýtus úspěšné integrace vysídlených Němců. Zde je pozornost věnována hlavně vnějším projevům integrace³ vysídlenců, přistěhovalců a uprchlíků v Německu.

1 Současný stav výzkumu

O osudy vysídlených Němců dnes není zájem pouze v Německu. Čeští historikové se začínají zabývat například vzpomínkovou kulturou vysídlených Němců. Svědčí o tom i české překlady některých odborných publikací vyšlých na toto téma v nedávné době v Německu. Jednou z knih, která

se snaží komplexně popsat problematiku integrace vysídlených Němců, pochází z pera Andrease Kosserta Chladná vlast. Popisuje zde, s jakými problémy se museli vysídlenci v Německu potýkat. Kossert provedl rozsáhlý výzkum o této části německých poválečných dějin. Předkládá poznatky z různých částí západního i východního Německa a nastiňuje oblasti lidského života, které byly tzv. odsunem změněny. Autorova snaha však není žehrat pouze na příkoří a nesnáze vyhnanců, mnohdy se tu dostávají ke slovu i výpovědi, které svědčí o tom, jak došlo k porozumění mezi místním obyvatelstvem a nově příchozími. Přestože jsou některé závěry především o českých (česko-německých) dějinách příliš zkratkovité⁴, protože se autor věnuje především obyvatelům pocházejícím z území dnešního Polska, otevírá Kossert témata, která mohou být pro české čtenáře dosud nová.

Právě ve sporných bodech Kossertovy knihy je potřeba přihlížet k výzkumu v českém prostředí, kde nelze opomíjet práci především švýcarského historika Adrian von Arburga. Ten ve spolupráci s Tomášem Staňkem stojí za vydáním již čtyřsvazkové edice s názvem Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí, kde autoři přinášejí mnohé nové poznatky ve spojitosti s tzv. odsunem, ale zprostředkovávají také mnohé dosud neznámé prameny. Analogicky k integraci vysídlených Němců můžeme sledovat realizované nebo jen naplánované projekty nuceného přesídlení zbytku neodsunutých Němců, moravských Charvátů a jiných skupin obyvatelstva uvnitř Československa, kterým se zabývá již výše citovaný Tomáš Dvořák v knize Vnitřní odsun.⁵

Integrací sudetských Němců v Bavorsku se již dlouhodobě zabývá německá historička Marita Krauss.⁶ Projekty, na nichž se Krauss podílí, dnes odpovídají potřebě odborníků popsat celý proces z co nejvíce úhlů pohledu. O své slovo se kromě historiků hlásí také sociologové, etnologové i psychologové, kteří o problémech vysídlení a integrace také bádají. Po roce 1989 se také otevřela možnost komparovat přijímání vysídlených Němců v západním a východním Německu. Na těchto pracích se podílí především Michael Schwartz a Dierk Hoffmann.⁷ Z těchto publikací často vyplývá, že přístup k integraci vysídlenců, přijetí místním obyvatelstvem, hospodářské a sociální změny je třeba posuzovat individuálně z pohledu jednotlivých spolkových zemí, ale také je potřeba zkoumat

jednotlivé skupiny vysídlenců v souvislosti s jejich oblastí původu. Témata vysídlenecké kultury se dnes rozměňuje především na regionální studie, jelikož se ukazuje, že vysídlenci se identifikovali zejména s regiony svého původu a toto rozdělení jim vydrželo i navzdory snahám různých krajských sdružení, které se snažili zapojit například pod označením sudetský Němec.

2 Demografická změna

Na úvod je třeba představit si celkovou situaci v Německu na konci druhé světové války. Většina sídel byla zničena již v průběhu války nebo bombardováním na jejím konci. Města se potýkala s nedostatkem bytových kapacit a nefungovaly mnohé podniky, problémy byli také se zajištěním zásobování potravinami.

Do takto vyčerpané a zničené země přišlo v rozmezí necelých deseti let přibližně 10 až 12 miliónů lidí⁸, kteří prchali před postupující východní frontou nebo byli postiženi tzv. odsunem. Ti tvořili v Německu přibližně 15 % v roce 1946 a necelých 20 % v roce 1950 z celkového obyvatelstva. V jednotlivých zemích však byly počty přijatých vysídlenců velmi rozdílné.⁹ Například Bavorsko přijalo do roku 1950 kolem 2 miliónů vysídlených Němců. Ti tvořili přibližně 21 % veškerého obyvatelstva této spolkové země.¹⁰ Jednalo se co do absolutního počtu o největší skupinu vysídlenců. Přes polovinu jich tvořili sudetští Němci a přibližně jednu třetinu Němci ze Slezska. Poměrně k domácímu obyvatelstvu pak nejvíce vysídlenců přijalo v západním Německu Šlesvicko-Holštýnsko (vysídlení Němci zde tvořili v roce 1950 33 % obyvatelstva) a Dolní Sasko (27,2 % obyvatelstva).¹¹

Na takto vyloučené obyvatele dopadaly i další těžkosti. Neměli kontakty s příbuznými, jelikož ze strachu z nepokojů, které by mohli vysídlení Němci vyvolat, je spojenecká okupační moc rozmísťovala tak, aby byly přerušeny jejich sociální vazby.¹² Vysídlení Němci byli izolováni od většinové společnosti, neměli šanci se vyrovnat s minulostí, natož sžít se s nově nastalou přítomností. Na každém kroku byli odsuzováni za svou jinakost.¹³ K odlišnostem, které určovaly, zdali je někdo přijímán nebo ne, patřil kromě jiného také jazyk. Podle něj se až dodnes identifikují

různé vysídlenecké skupinky, jsou častá setkání s přednášením básní, či zpěvem lidových písní v daném nářečí. V prvních poválečných letech byl ale více předmětem šikany než sebeidentifikace.¹⁴

4 Pohled místního obyvatelstva

S tak velkou migrací, která byla pomocí čísel nastíněna v předešlé kapitole, se ovšem nesou problémy často spojené s nespokojeností místního obyvatelstva, které se musí s „vlnami přistěhovalců“ nějak vyrovnat. Samotné označení vlny či příliv v souvislosti s příchodem cizinců je metaforou, která evokuje něco zkázonosného a není s podivem, že ji v médiích i ve veřejné diskuzi najdeme i dnes.

Reakce domácího obyvatelstva na sebe nenechala ani v tomto případě dlouho čekat, místní projevovali obavy z cizáctví, na veřejnosti zaznívaly výzvy k vyhánění Prusů a Slezanů. Projevovaly se hluboké obavy z budoucnosti, ze zániku vlastní kultury, ze splynutí s nově příchozími.¹⁵

Walteru Kolbenhoffovi, bavorskému žurnalistovi, se však zdála tato různorodost společnosti fantastická, jak napsal v roce 1946 v *Neue Zeitung*. Vedle sebe tu žili obyvatelé bývalé „Říše“, příslušníci různých společenských vrstev, intelektuálové, řemeslníci, sedláci. Jedni pocházeli z Berlína jiní ze Sudet nebo Slezska. Kolbenhoff si všímá na druhou stranu také konzervativnosti bavorského obyvatelstva, které dávalo silně najevo všem, kteří nepocházeli odsud, že i kdyby tu žili třeba třicet let, nebudou tu vítáni. Časté projevy netolerance pramenily i z nezájmu o osud vysídlenců. I zde vnímají místní obyvatelé vysídlené Němce jako přírodní katastrofu, jako vlnu zlodějů a chudáků, která je zaplaví.¹⁶

Můžeme si zde všimnout, že se pohled na imigranty většinou nemění, že ho formuje především strach z neznáma, neosobní přístup zprostředkovaný pouze „z druhé ruky“, prostřednictvím médií. Tyto projevy však necílily na konkrétní jedince, jakož spíše na všecko cizí a pomocí nich se ventilovala nespokojenost s danou situací. Je s podivem, že nahromaděné negativní emoce nevyústily v žádný vážný konflikt.¹⁷

Zde je ovšem nutné uvést, že ne všude byli vysídlenci odmítáni, nebo vyháněni. Ve svých výzkumech se často Kossert i Krausová setkali s pozitivními příběhy, vyprávějícími o solidaritě místních například s ženami

s dětmi. Zde se ukazuje, jakou roli hraje osobní kontakt.¹⁸ Důležitá byla ale i aktivní role samotných vysídlenců. Edith Voigt ve svých vzpomínkách uvádí, že byli přijati místním obyvatelstvem velice rychle. Hlavní roli tu podle ní hrála hlavně pilnost. V takovýchto příbězích je patrné, že při zpětném pohledu se mnohým pamětníkům toto období jejich života jeví jednodušší a na problémy už nevzpomínají.¹⁹

O míře přijetí místními mohou vypovídat také čísla. Aniž se to ve výzkumech často zdůrazňuje, již v padesátých letech se setkáváme s velkým počtem uzavírání tzv. smíšených manželství. Jedná se o důležitý faktor ovlivňující začlenění přistěhovalců do místní společnosti. Podle některých badatelů může smíšené manželství naznačovat vzájemné postavení dvou skupin.²⁰ Jako příklad zde opět uvádím výsledky statistik pro Bavorsko, kde se ukázalo, že mezi léty 1948–1953 přibližně jedna čtvrtina všech sňatků v Bavorsku byla uzavřena mezi vysídlenci a domácími.²¹

5 Proměna sídel

Zatímco na jedné straně hranic lidí ubývalo, krajina se stávala stále pustější, sídla mizela²², na straně druhé čelila města i vesnice náporu nových obyvatel, vznikala plechová sídliště nebo se obnovovaly válečné tábory, ve kterých panovaly příšerné hygienické podmínky. Tato sídliště i svou polohou ukazovala, jaký je sociální status jejich obyvatel a kde jaké místo jim prisuzuje německá společnost, tedy zcela na okraji.

Podle Andrease Kosserta bylo přibližně 70 % všech vysídlených Němců i obětí bombardování Německa bylo posláno na venkov, který byl průběhem války téměř nedotčen. Nebylo zde poznat jak moc je Německo válkou vyčerpané.²³

V nově vzniklých osadách či na sídlištích se setkávali lidé nejrůznějšího vzdělání, náboženského vyznání, civilizačními i hodnotovými standardy. Neobstojí zde tvrzení, že jejich začlenění do většinové společnosti probíhalo snáze, protože používali stejný jazyk. Kromě toho, že právě různá německá nářečí byla terčem posměchu, tak i kulturní zvyklosti německých menšin z celé východní Evropy se diametrálně lišily. Na těchto základech pak byla postavena mnohá klišé, z nichž nejčastější vycházely například z oblasti stravování. Protože zejména

maďarští a balkánští Němci používali ve svých pokrmech mnohem více česneku, přezdívalo se jejich ubikacím a táborům Česnekov, ale i Nové Polsko, Nová Korea apod.²⁴ Setkáváme se zde s problematikou náboženského konzervatismu. Integrace vysídlených Němců výrazně proměnila náboženskou strukturu jednotlivých regionů. Bylo částečně záměrem okupační správy rozmisťovat katolíky do tradičně evangelických oblastí a naopak. Mnohé evangelické sbory vznikly například na území Bavorska právě až v souvislosti s příchodem vysídlených Němců, kteří byli tradičně evangeličtí.

Příchozí byli často odborníci v nejrůznějších oborech, ale domácí obyvatelstvo jejich bývalý status neakceptovalo. Nejtěžší pro vysídlence byla situace v zemědělství, kde bývalí sedláci zastávali dlouhá léta pouze pomocné práce.²⁵ Nouzové bydlení bylo součástí života vysídlených Němců a uprchlíků na dlouhá desetiletí. V roce 1963 byl zrušen poslední tábor pro běžence na bavorském území. Po tom co prožili vysídlení sudetští Němci v táborech v ČSR, pak prožívali také v Německu, jelikož i zde panovaly otřesné hygienické podmínky, bujela korupce a situaci nepřispíval ani nedostatek stravy a nezaměstnanost.²⁶

Prvotní snahou státních (i církevních) institucí bylo zajistit příchozím především ubytování. Politikové i vysocí církevní hodnostáři apelovali na solidaritu s vysídlenci i uprchlíky, ale často se tyto apely nesetkaly s žádnou odezvou. Členové bytové komise využívali nebo byli ovlivněni různými konexemi s místními.²⁷ V Bádensku-Würtenbersku byly povinně zavedené kartotéky v každé obci, podle kterých bylo snadné ověřit obsazenost bytových prostor. Namátkové kontroly však ukázaly, že se místní často vyhýbali tomu, aby ubytovali vysídlence. Byl vytvořen úřad místního důvěrníka pro uprchlické záležitosti, který pracoval v bytové komisi a také zajišťoval přidělování zahrad, nádobí, nábytku i darů mezi vysídlence.²⁸

Uprchlické tábory, které se staly typickým jevem poválečné doby, do značné míry zbrzdňovaly integrační politiku. Z těchto táborů se stávala uprchlická ghetta. Stala se stigmatem německé společnosti až do 60. let, které do značné míry určovalo sociální status těch, kteří zde žili. Tato místa, často spojená s dřívější nacistickou perzekucí, byla i nadále po hrdavě označována jako lágr.²⁹

Když byl v roce 1949 zrušen zákaz stěhování³⁰, mnoho vysídlenců zareagovalo přesunem do města, kde bylo více příležitostí k získání pracovního místa. Podle Marity Krauss až čtvrt miliónů lidí opustilo Bavorsko. V dubnu roku 1950 následoval zákon o bytové výstavbě, který měl podpořit výstavbu bydlení pro vysídlence. Přesto se provizorní bydlení rušila velmi pomalu. Ti, kteří v nich bydleli, neměli dlouho možnost postavit si vlastní dům a místí si odmítali poskytnout uprchlíkům a vysídlencům bydlení pronajímat.³¹

6 Hospodářský impulz

Obraz o vysídlených Němcích si místní dělali také na základě jejich práce. Pracovních míst se ale pro vysídlence (zejména na venkově) nedostávalo. Naopak ve městech, přestože zde chyběli kvalifikovaní pracovníci, nebylo možné získat ubytování. Odborníci získali povolení k přestěhování do města pouze tehdy, když prokázali, že mají zajištěno vlastní bydlení. To ovšem nedostali bez stálé práce. Tento začarovaný kruh vyřešilo zmiňované nařízení z roku 1949 o možnosti stěhování.³² A tak často ti, kteří byli zvyklí pracovat v průmyslu, se museli spokojit s námezdní prací v zemědělství, přičemž sedláci je chápali jako náhradu za levnou pracovní sílu totálně nasazených z období války a takto přistupovali i k jejich výplatám. Ne všichni místní obyvatelé byli otevření novým příchozím, přesto se našli tací, kteří v jejich podnikavosti a odlišnosti viděli impulz pro hospodářství země i celé společnosti. Například bavorský ministr hospodářství v 50. letech mluvil o štěstí pro Bavorsko (při neštěstí vysídlenců), když přišly do zcela agrární země zkušenosti z průmyslu a k tomu ještě podnikaví dělníci.³³ Pro vysídlence bylo velmi těžké zapojit se do stávajících hospodářských systémů, a proto se snažili navázat tam, kde po válce skončili a využít toho, co znali. Marita Krauss mluví o neviditelném zavazadlu³⁴, které si s sebou vysídlenci přinesli v podobě know-how. Mnozí vysídlenci pocházeli z průmyslových oblastí, proto zemědělskou práci neznali. Naopak ti, kteří měli dříve sami hospodářství, nebyli ochotni nyní posluhovat.³⁵ Navíc sedláci často drželi mzdu na nejnižší možné úrovni, jelikož považovali tyto příchozí jako náhradu za nuceně nasazené.³⁶

Zajímavá je skutečnost, že vysídlenci dali vzniknout mnohým německým městům, za všechny lze jmenovat Kaufbeuren-Neugablonz, kde se usídlil převážně skláři z Jablonce nad Nisou a začali se i tady věnovat sklářskému průmyslu a světově proslulé jablonecké bižuterii. Uprchlíkové kolonie vznikaly na bývalých pozemcích armádních baráků, na okrajích měst, nebo zcela v lesích. Sem pak vysídlenci za pomoci místních politiků soustředili svoji sílu na zřízení různých podniků, které zejména v Bavorsku rozšířili průmyslovou výrobu. V Bavorsku se dařilo zejména sklářskému průmyslu, výrobě hudebních nástrojů, výroba klobouků a rukavic, což byla typická odvětví zejména pro sudetské Němce.³⁷

Dosud neprobádaným tématem však zůstává, jakou měrou se podíleli vysídlenci na tzv. německém hospodářském zázraku. Je však jisté, že mnohé podniky, které vznikly ve 40. a 50. letech, byly založeny na základě podnikavosti mnohých vysídlenců.

Závěr

Zničené, vyhladovělé a rozbombardované Německo na konci války mělo přijmout víc jak 10 miliónů vysídlenců, kteří s sebou nepřinášeli zdánlivě žádný majetek. Překonat tuto složitou situaci mohli díky finančním podporám ze zahraničí, jako byl Marshallův plán. Protože nelze tuto složitou situaci brát pouze z pohledu ekonomiky, tak je nutné vidět, že pomohla především vnitřní změna společnosti, která tuto zkušenost přijala jako impulz ke změně a tak díky rozhodnutí vysídlenců samotných stát se těmi, kteří aktivně tvoří svoji budoucnost.

V různé míře se s podobnými problémy setkáváme i dnes, zejména v oblasti předsudků vůči přistěhovalcům. Pro místní bylo důležité, jak se začleňují do pracovního procesu. Na jednu stranu jim připadalo, že vysídlenci jim budou brát práci, na druhou stranu v nich viděli ty, co chtějí jen brát dávky a nepracovat. Můžeme na tomto případě rozklíčovat důležité znaky, které hrají roli při přijetí přistěhovalců.

Všechny výše zmíněné důsledky takto velké migrace, jako bylo vysídlení Němců po druhé světové válce, byly navzájem propojeny. Je třeba kriticky zhodnotit to, co přístup k vysídlencům přinesl pozitivního a čeho

by bylo lépe se vyvarovat. Je třeba vědět, že proces začlenění a integrace je dlouhodobý a není možné očekávat výsledky integrace v rámci jednoho volebního období. Proto by se neměl stát součástí populistického předvolebního boje, jako spíše komplexní konstruktivní dlouhodobé politiky. Najít všelék na problémy migrantů není možné, roli hraje individualita jak migrantů, tak přijímací společnosti. V dnešním otevřeném světě však není možno se uzavírat. A reálně se ani nejeví zakázat pohyb, pro člověka tak přirozený.

Poznámky:

- ¹ Pojmy Flucht und Vertreibung (útěk a vyhnání) se začaly používat nejprve v odborných diskusích a později i v běžné řeči a označovaly osoby prchající před Rudou armádou, uprchlíky z východu bezprostředně po konci války a osoby postihnuté tzv. odsunem. Mathias Beer to označuje jako jazykovou šifru označující nejen osoby, ale i celý proces přesunu milionů obyvatel stejně jako obětí takového přesunu. Brzy byly učiněny pokusy o oficiální definice obou pojmů alespoň v západním Německu. Pojem vyhnanci (Vertriebenen) byl určen ve Spolkovém zákonu o vyhnancích z roku 1953 osobám, které museli opustit svůj domov na východě, ale žili zde již před rokem 1937. Termín uprchlíci (Flüchtlinge) byl vyhrazen pro prchající ze sovětské okupační zóny a pozdějšího východního Německa. Viz BEER, M. *Die Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mitteleuropa (1953–1962)*. Ein Seismograph bundesdeutscher Erinnerungskultur. In: *Die Vertreibung der Deutschen aus dem Osten in der Erinnerungskultur*. Sankt Augustin, 2004, S. 17. [online]. [cit. 29. 4. 2017]. Dostupné z: http://www.kas.de/wf/doc/kas_7309-544-1-30.pdf. V současnosti se v české historiografii ujímá také pojem „vysídlení“, jako jedno z neutrálních označení celého procesu. Odtud pochází také označení „vysídlenci“. V této práci jsou pojmy „vyhnanci“ a „vysídlenci“ používány synonymně. Více ke shrnutí diskuze o této terminologii srov.: DVOŘÁK, T. *Vnitřní odsun 1947–1953. Závěrečná fáze „očisty pohraničí“ v politických a společenských souvislostech poválečného Československa*. Brno: Matice moravská, 2013. s. 24–25.

- ² ARBURG, Adrian von. Tak či onak. Nucené přesídlení v komplexním pojetí poválečné sídelní politiky v českých zemích. *Soudobé dějiny*, 2003, č. 3, s. 254.
- ³ Jako vnější projevy integrace se zde rozumí ty aspekty, které lze nějak postihnout především ve statistikách a které byly vyhodnocovány již v 50. letech. Poukazují na to, co z pohledu úřadů a potažmo i veřejnosti, hrálo roli při začleňování přistěhovalců do většinové společnosti.
- ⁴ Srov.: LUKAVEC, J., KOSSERT, A. Chladná vlast. Historie odsunutých Němců po roce 1945. [online] 12. 10. 2011. [Cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/28887/kossert-andreas-chladna-vlast-historie-odsunutych-nemcu-po-roce-1945-in-mfd>
- ⁵ DVOŘÁK, T. *Vnitřní odsun 1947–1953...*
- ⁶ KRAUSS, M., SCHOLL-SCHNEIDER, S., FASSL, P. (eds.). *Erinnerungskultur und Lebensläufe. Vertriebene zwischen Bayern und Böhmen im 20. Jahrhundert – grenzüberschreitende Perspektiven*. München: Volk Verlag, 2013. V českém překladu: KRAUSS, M., SCHOLL-SCHNEIDER, S., FASSL, P. (eds.). *Odchody a návraty. Vzpomínková kultura a životní příběhy sudetských Němců v českých zemích a Bavorsku ve 20. století*. Praha: Český Les, 2015.
- ⁷ HOFFMANN, D. O., KRAUSS, M., SCHWARTZ, M. (eds.). *Vertriebene in Deutschland. Interdisziplinäre Ergebnisse und Forschungsperspektiven*. München: Oldenbourg Verlag, 2000.; HOFFMANN, D. O., SCHWARTZ, M. (eds.). *Geglückte Integration? Spezifika und Vergleichbarkeiten der Vertriebenen-Eingliederung in der SBZ/DDR*. München: Oldenbourg, 1999.
- ⁸ Toto číslo se v závislosti na zdrojích různě mění. Problematické je také zařazení těch vysídlených Němců, kteří byli transportováni do sovětské okupační zóny, ale utekli do americké. Pro potřeby tohoto článku vycházím ze studie Thomase Grossera, který uvádí, že v roce 1946 bylo evidováno necelých 10 miliónů osob a v roce 1950 už přes 11 miliónů. GROSSER, Thomas. *Die Integration der Vertriebenen in der Bundesrepublik Deutschland*. Annäherungen an die Situation der Sudetendeutschen in der westdeutschen Nachkriegsgesellschaft am Beispiel Bayerns. In *Im geteilten Europa: Tschechen, Slowaken und*

Deutsche und ihre Staaten 1948–1989: für die deutsch-tschechische und deutsch-slowakische Historikerkommission. Essen: Klartext, 1998 s. 80.

- ⁹ Zde hrálo roli například to, že francouzská okupační správa se rozhodla nepřijímat téměř žádné vysídlence, proto v Bádensku-Würtenbersku tvořili pouze desetinu obyvatelstva. Také sovětská okupační správa se rozhodla dodržovat stanovené kvóty, i přesto že transporty z východu neustále proudili do Německa. Proto byl největší nátlak vyvíjen na americkou a britskou zónu.
- ¹⁰ Pro srovnání s dnešní situací, kdy každý rok přijde do Evropy kolem 2 miliónů osob pocházejících mimo EU, tvoří tito přistěhovalci 0,2 % všech obyvatel EU. Srov. *Kolik lidí opravdu přišlo do Evropy a proč je mylné mluvit o invazi. Fakta a mýty o uprchlících.* [online]. [Cit. 24. 4. 2017]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/grafika-uprchlici-2015/r~8bf2c0b2d0ce11e59c4a002590604f2e/?re-directed=1493038029>
- ¹¹ GROSSER, T. *Die Integration der Vertriebenen...*, S. 81. Srov.: Dokumentation der wirtschaftlichen Aufbauleistung der Heimatvertriebenen im Landkreis Bayreuth. Landkreis Bayreuth, 1989, S. 11.
- ¹² KOSSERT, A. *Chladná vlast...*, s. 67–68.
- ¹³ Tamtéž, s. 59.
- ¹⁴ Tamtéž, s. 147–152.
- ¹⁵ KRAUSS, M. *Vysídlení sudetští Němci v Bavorsku po roce 1945.* In SCHOLL-SCHNEIDER, S., SCHNEIDER, M., SPURNÝ, M. *Sudetské příběhy. Vyhnaní, starousedlíci, osídlenci.* Praha: Antikomplex, 2010. s. 32.
- ¹⁶ Citováno podle: KRAUSS, M. *Vysídlení sudetští Němci...*, s. 30–31.
- ¹⁷ KRAUSS, M. *Vysídlení sudetští Němci...*, s. 33–34.
- ¹⁸ Tamtéž, s. 40.
- ¹⁹ KRAUSS, M. *Vysídlení sudetští Němci...*, s. 43.
- ²⁰ IMMO, E. *Flucht Vertreibung Eingliederung. Baden-Württemberg als neue Heimat. Begleitband zur Ausstellung.* Stuttgart: Thorbecke, 1993, S. 156.
- ²¹ SPIELHOFF, B. K. *Untersuchungen zum bayerischen Flüchtlingsproblem.* Berlin: Duncker & Humblot, 1955, S. 27.

- ²² MIKŠÍČEK, P. Genius loci kulturní krajiny, sudetské zvláště. In *Zmizelé Sudety = Das verschwundene Sudetenland*. Praha: Antikomplex, 2015. S. 41.
- ²³ KOSSERT, A. *Chladná vlast...* s. 59. Srov.: KRAUSS, M. *Vysídlení sudetští Němci...*, s. 39.
- ²⁴ Srov. KOSSERT, A. *Chladná vlast...*, s. 81, 162.
- ²⁵ Tamtéž, s. 59–61.
- ²⁶ KRAUSS, M. *Vysídlení sudetští Němci...*, s. 34.
- ²⁷ KOSSERT, A. *Chladná vlast...*, s. 61–63.
- ²⁸ Tamtéž, s. 64–67.
- ²⁹ KOSSERT, A. *Chladná vlast...*, s. 83.
- ³⁰ KRAUSS, M. *Vysídlení sudetští Němci...*, s. 37.
- ³¹ KOSSERT, A. *Chladná vlast...*, s. 78.
- ³² KRAUSS, M. *Vysídlení sudetští Němci*
- ³³ Tamtéž, s. 43.
- ³⁴ Tamtéž, s. 42.
- ³⁵ Tamtéž, s. 40–41.
- ³⁶ BAUER, F. J. *Flüchtlinge und Flüchtlingspolitik in Bayern 1945 – 1950*. Stuttgart: Klett-Cotta, 1982, S. 369.
- ³⁷ KRAUSS, M. *Vysídlení sudetští Němci...* s. 43–45.

Literatura:

- ARBURG, Adrian von. Tak či onak. Nucené přesídlení v komplexním pojetí poválečné sídelní politiky v českých zemích. *Soudobé dějiny*. 2003, č. 3, s. 253–292.
- BAUER, F. J. *Flüchtlinge und Flüchtlingspolitik in Bayern 1945–1950*. Stuttgart: 1982.
- Dokumentation der wirtschaftlichen Aufbauleistung der Heimatvertriebenen im Landkreis Bayreuth*. Landkreis Bayreuth, 1989.
- DVOŘÁK, T. *Vnitřní odsun 1947–1953. Závěrečná fáze „očisty pohraničí“ v politických a společenských souvislostech poválečného Československa*. Brno: Matice moravská, 2013.
- GROSSER, T. Die Integration der Vertriebenen in der Bundesrepublik Deutschland. Annäherungen an die Situation der Sudetendeutschen in der westdeutschen Nachkriegsgesellschaft am Beispiel Bayerns. In *Im geteilten Europa: Tschechen,*

Slowaken und Deutsche und ihre Staaten 1948–1989: für die deutsch-tschechische und deutsch-slowakische Historikerkommission. Essen: Klartext, 1998, S. 41–94.

HOFFMANN, D. O., KRAUSS, M., SCHWARTZ, M. (eds.) *Vertriebene in Deutschland.* Interdisziplinäre Ergebnisse und Forschungsperspektiven. München : Oldenbourg Verlag, 2000.

HOFFMANN, D. O., SCHWARTZ, M. (eds.) *Geglückte Integration? Spezifika und Vergleichbarkeiten der Vertriebenen-Eingliederung in der SBZ/DDR.* München: Oldenbourg, 1999.

IMMO, E. *Flucht Vertreibung Eingliederung. Baden-Württemberg als neue Heimat. Begleitband zur Ausstellung.* Stuttgart: Thorbecke, 1993.

KOSSERT, A. *Chladná vlast. Historie odsunutých Němců po roce 1945.* Brno: Host, 2011.

KRAUSS, M., SCHOLL-SCHNEIDER, S., FASSL, P. (eds.) *Erinnerungskultur und Lebensläufe. Vertriebene zwischen Bayern und Böhmen im 20. Jahrhundert – grenzüberschreitende Perspektiven.* München: Volk Verlag, 2013.

KRAUSS, M., SCHOLL-SCHNEIDER, S., FASSL, P. (eds.) *Odchody a návraty. Vzpomínková kultura a životní příběhy sudetských Němců v českých zemích a Bavorsku ve 20. století.* Praha: Český Les, 2015.

KRAUSS, M. Vysídlení sudetští Němci v Bavorsku po roce 1945. In SCHOLL-SCHNEIDER, S., SCHNEIDER, M., SPURNÝ, M. *Sudetské příběhy. Vyhnanci, starousedlíci, osídlenci.* Praha: Antikomplex, 2010. s. 31–49.

PRINZ, F. *Die Integration der Flüchtlinge und Vertriebenen in Bayern. Versuch einer Bilanz nach 55 Jahren.* Augsburg: 2000.

Zmizelé Sudety = Das verschwundene Sudetenland. Praha: Antikomplex, 2015.

Internetové odkazy:

BEER, M. *Die Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mitteleuropa (1953–1962). Ein Seismograph bundesdeutscher Erinnerungskultur.* In: *Die Vertreibung der Deutschen aus dem Osten in der Erinnerungskultur.* Sankt Augustin, 2004. [online]. [cit. 29. 4. 2017]. Dostupné z: http://www.kas.de/wf/doc/kas_7309-544-1-30.pdf.

Kolik lidí opravdu přišlo do Evropy a proč je mylné mluvit o invazi. Fakta a mýty o uprchlících. [online]. [Cit. 24. 4. 2017]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/grafika-uprchlici-2015/r~8bf2c0b2d0ce11e59c4a002590604f2e/?redirected=1493038029>.

LUKAVEC, Jan. Kossert, Andreas. *Chladná vlast. Historie odsunutých Němců po roce 1945.* [online] 12. 10. 2011. [Cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: <http://www>.

iliteratura.cz/Clanek/28887/kosser-andreas-chladna-vlast-historie-odsunutych-nemcu-po-roce-1945-in-mfd.

Kontakt na autorku příspěvku:

Mgr. Ludmila Tomášková
Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně
Historický ústav
Arne Nováka 1
602 00 Brno
e-mail: tomaskova.ludmila99@gmail.com